

ZEKÎ MUHAMMED HASAN

ZEKÎ MUHAMMED HASAN

(زكي محمد حسن)

(1908-1957)

Mısırlı sanat tarihçisi.

Hartum'da doğdu. İlk ve orta öğrenimi Kahire'de tamamladı. I. Fuâd Üniversitesi (Kahire Üniversitesi) Edebiyat Fakültesi'nden 1928'de mezun olduktan sonra eğitimini Medresetü'l-muallimîn el-ulyâ'da sürdürdü. 1930'da Maarif Bakanlığı tarafından Fransa'ya gönderildi. Önce Paris'teki Ecole des Langues Orientales'de Fars Dili Bölümü'nde okudu. 1932'de Ecole de Louvre'un Asya ve İslâm Sanatları Bölümü'ne kaydoldu. 1934'te Paris Üniversitesi'nde hazırladığı Tolunoğulları'yla ilgili tezle doktor unvanını aldı. Fransızca'nın yanı sıra Almanca ve İngilizce öğrendi. Almanya'ya gidip bir süre Berlin Müzesi İslâm Sanatları Bölümü'nde Ernst Kühnel ile birlikte çalıştı. 1935'te Mısır'a döndü ve Dârü'l-âsâri'l-Arabiyye'de Gaston Wiet'in yanında asistan oldu. 1939'da I. Fuâd Üniversitesi'nde İslâm sanatı ve İslâm tarihi dersleri vermeye başladı, 1946'da profesörlüğe yükseltildi. 1948 ve 1951 yıllarında Edebiyat Fakültesi dekanlığı yaptı. Bu arada Dârü'l-âsâri'l-Arabiyye'nin yeniden düzenlenmesi için gayret gösterdi. 1951'de bu kuruma müdür tayin edildi, ertesi yıl kurumun adını Methafü'l-fenni'l-İslâmî olarak değiştirdi. Hür Subaylar'ın (ed-Dubbâtü'l-ahrâr) askerî darbeyle iktidarı ele geçirmesinin ardından bütün görevlerinden azledilince Irak'a gitti (1953), Bağdat'ta Edebiyat ve Bilimler Fakültesi'nin Medeniyet ve Eserler Kürsüsü başkanlığını üstlendi. 31 Mart 1957'de karaciğer hastalığı sonucunda Bağdat'ta öldü ve cenazesi Kahire'ye nakledilerek orada defnedildi (*el-A'lâm*, III, 48). En verimli çağında vefat eden Zekî Muhammed Hasan üniversitelerde İslâm sanatlarının müstakil bir bilim dalı olarak okutulmasını sağlamış, öte yandan İslâmî eserlerin koruma altına alınmasında önemli katkılarda bulunmuştur. Uluslar arası çok sayıda toplantıya katılmıştır. Aynı zamanda Lecnetü'l-hıfzî'l-âsâr, Cem'iyetü'l-âsâri'l-Kıbtıyye, Cem'iyetü muhibbi'l-fünûni'l-cemîle ve Cem'iyetü'd-dirâsâti't-târîhiyye gibi cemiyetlerin üyesiydi.

Eserleri: *Les tulunides: étude de l'Égypte musulmane à la fin du IX siècle 868-905* (Paris 1933; doktora çalışmasıdır); *Fennü'l-İslâmî fi Mısr* (Kahire 1935; Beyrut 1401/1981; Dârü'l-âsâ-

ri'l-Arabiyye'de bulunan İslâm sanatlarına dair eserlerin katalogudur); *et-Taşvîr fi'l-İslâm 'inde'l-Fürs* (Kahire 1936; Beyrut 1401/1981; Kahire 1429/2008; [Far. trc. Ebü'l-Kâsım Sehâb, *Târîh-i Nakkâşî der İrân*, Tahran 1328]); *Künûzü'l-Fâtımiyyîn* (Kahire 1937; Beyrut 1981; Dârü'l-âsâri'l-Arabiyye'de bulunan Fâtımî dönemi-ne ait eserlerin katalogudur); *Hunting as Practised in Arab Countries of the Middle Ages* (Cairo 1937); *Fi'l-Fünûni'l-İslâmiyye* (Kahire 1938; Beyrut 1981); *Ne-vâhîn mecîde mine's-sekâfeti'l-İslâmiyye* (Kahire 1938; *el-Muktetâf* dergisi tarafından kurucusu Ya'kûb Sarrûf anısına neşredilen kitabın "et-Taşvîr ve a'lâmü'l-muşavvirîn fi'l-İslâm" başlıklı ilk bölümüdür); *Fünûnü'l-İrânîyye fi'l-âşri'l-İslâmî* (Kahire 1939, 1946; Beyrut 1401/1981; [Far. trc. Muhammed Ali Halîlî, *Şanâyi'-i İrân ba'd ez-İslâm*, Tahran 1320 hş./1941]); *eş-Şin ve funûnü'l-İslâmiyye* (Kahire 1941; Beyrut 1941, 1983); *Mısr ve'l-ḥaḍârâtü'l-İslâmiyye* (Kahire 1943); *er-Rahḥâletü'l-müslimûn fi'l-ʿuşûri'l-vüştâ* (Kahire 1945; Beyrut 1401/1981; [Far. trc. Abdullah Nâsırî-i Tâhirî, *Cihângerdân-i Müselmân der Kûrûn-i Vüştâ*, Tahran 1366 hş.); *Fünûnü'l-İslâm* (baskı yeri ve tarihi yok [Dârü'l-fikri'l-Arabî]); *Moslem Art in the Fouad I University Museum* (Cairo 1950); *Aṭlasü'l-fünûn ez-zuḥruḥiyye ve't-teşâvîr el-İslâmiyye* (Kahire 1956; Beyrut 1402/1981); *Medresetü'l-Bağdâd fi't-taşvîri'l-İslâmî* (Bağdat 1972); *et-Taşvîr ve a'lâmü'l-muşavvirîn fi'l-İslâm* (baskı yeri ve tarihi yok [Kahire]).

Zekî Muhammed Hasan, Tevfik el-Hakîm'in *Yevmiyyâtü nâ'ib fi'l-eryâf* (1937) isimli eserini Fransızca'ya (Gaston Wiet ile birlikte, Kahire 1938; Paris 1978), Gaston Wiet'in Dârü'l-âsâri'l-Arabiyye için hazırladığı katalogunu (Kahire 1939) ve Eduard Ritter von Zambaur'un *Manuel de généalogie et de chronologie pour l'histoire de l'Islam* başlıklı kitabını (*Mu'cemü'l-ensâb ve'l-üserâti'l-ḥâkime fi't-târîhi'l-İslâmî* adıyla Hasan Ahmed Mahmûd ile birlikte, Kahire 1951) Arapça'ya tercüme etmiş, Ahmed Teymur Paşa'nın *et-Taşvîr 'inde'l-ʿArab* adlı eserini ilâvelerle neşretmiştir (Kahire 1942). Müellifin ayrıca Arapça, İngilizce ve Fransızca olarak yayımlanmış İslâm sanatı tarihiyle ilgili çok sayıda makalesi bulunmaktadır (eserlerinin listesi için bk. Beşîr Fâris, bk. bibl.); Ferrecullah Ahmed Yûsuf, bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Zirikîf, *el-A'lâm* (Fethullah), III, 48; Abdülvehâb es-Sâbûni, *'Uyûnü'l-mü'ellesâfât* (nşr. Mahmûd

Fâhûrî), Halep 1413/1992, I, 83, 363-364; Beşîr Fâris, "Fî Zimmeti'llâh: Zekî Muhammed Hasan 1908-1957", *al-Machriq*, LII, London 1958, s. 231-235; E. Kühnel, "In Memoriam Zaky Mohammed Hassan (1908-1957)", *KOr.*, III (1959), s. 95-96; Târik Ahmed Ferrec, "Methafü'l-fenni'l-İslâmî", *DİA*, XXIX, 405-406; Ferrecullah Ahmed Yûsuf, "Hasan, Zekî Muhammed", *Mv.AU*, VI, 394-398.

HİLAL GÖRGÜN

ZEKÎ MÜBÂREK

(زكي مبارك)

Muhammed Zekî
b. Abdisselâm b. Mübârek
(1892-1952)

**Mısırlı düşünür, edebiyatçı,
şair ve eleştirmen.**

Kahire yakınında Menûfiyye'ye bağlı Sintiris köyünde doğdu. Mahalle mektebinde hâfızlığını yaparken babasıyla birlikte tasavvuf ve şiir meclislerine devam etti, şiiri sevmeye ve şiirle ilgilenmeye başladı. Henüz on altı yaşında iken evlendi, bu evlilikten beş çocuğu doğdu. Daha sonra girdiği Ezher'de başarılı bir öğrenci oldu. Bu sırada şairlik kabiliyeti de ortaya çıktı. Ezher'deki öğreniminin ardından gayri resmî olarak Mısır (Kahire) Üniversitesi'ne girdi (1913). Üniversitede resmen kayıt yapılabilmek için Fransızca öğrendi ve bu üniversitede Edebiyat Fakültesi'nin resmî öğrencisi oldu (1916). 1919'da İngilizler'in Mısır'ı işgali esnasında işgalcilere karşı halkı galeyana getiren ateşli konuşmalar yaptığından aylarca hapiste yattı. Fakülteyi bitirdikten bir yıl sonra (1922) başladığı "Gaz-zâli'ye göre ahlâk" konulu felsefe doktorasını 1924'te tamamladı. Ardından kendi imkânlarıyla Fransa'ya gitti ve Sorbonne Üniversitesi'nde *La prose arabe au IV. siècle de l'hégire (Xe siècle)* adıyla ikinci bir doktora çalışmasıyla edebiyat doktoru oldu (1931). Ayrıca Paris'te Doğu Dilleri Okulu'ndan diploma aldı. Mısır'a dönüşüne asistan ve ardından hoca olarak üniversitede çalıştı. Bu arada *et-Taşavvufü'l-İslâmî fi'l-edeb ve'l-ahlâk* adlı tezini bitirip üçüncü defa doktora pâyesini kazandı. Bundan dolayı kendisine "ed-Dekâtire Zekî Mübârek" deniliyordu. Daha sonra yabancı okullar müfettişliğine tayin edildi. Yüksek Öğretmen Okulu'nda Arap edebiyatı dersleri vermek üzere Bağdat'a davet edildi (1937-1938). Buradan Kahire'ye döndü ve yabancı okullar müfettişliği görevine devam etti. Bu görevi de çok sürmedi, çeşitli gazete ve dergilerde yazı yazmaya başladı. Ardından tekrar müfettişliğe başladı ve 23 Şubat 1952'de vefat